

Zofia Szewczyk

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach Filia w Piotrkowie Trybunalskim

ROLA PRZEDSIĘBIORSTW PRZEMYSŁU ROLNO-SPOŻYWCZEGO W ZAPEWNIENIU BEZPIECZEŃSTWA ŻYWNOŚCIOWEGO W POLSKIM AGROBIZNESIE

*THE ROLE OF THE AGRI-FOOD INDUSTRY COMPANIES IN ENSURING
THE FOOD SECURITY IN POLISH AGRIBUSINESS*

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo żywnościowe, agrobiznes, przedsiębiorstwa przemysłu rolno-spożywczego

Key words: food security, agribusiness, agri-food industry companies

JEL codes: Q13, Q18

Abstrakt. Celem artykułu jest przedstawienie roli przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego w zapewnieniu bezpieczeństwa żywnościowego w polskim agrobiznesie. Posłużono się metodą analizy opisowej i porównawczej. W latach 2004-2014 wartość eksportu artykułów rolno-spożywczych zwiększyła się czterokrotnie, a importu trzykrotnie. W latach 2008-2015 nastąpił spadek o 11,8% liczby przedsiębiorstw branży spożywczej, ale wartość produkcji sprzedanej artykułów spożywczych wzrosła o 34,7%, a napojów o 4,9%. Nakłady inwestycyjne na produkcję artykułów spożywczych wzrosły o 13,6%, a na produkcję napojów zmniejszyły się o 37,0%. Przedsiębiorstwa przemysłu rolno-spożywczego pełnią wiodącą rolę w produkcji żywności i zachowaniu bezpieczeństwa żywnościowego.

Wstęp

W całym okresie istnienia ludzkości jedną z najważniejszych spraw była produkcja i dystrybucja żywności. Bezpieczeństwo żywnościowe należy do najważniejszych potrzeb społecznych. Zmniejszające się zasoby wody, użytków rolnych, zmiany klimatyczne, pojawiające się choroby roślin i zwierząt, marnotrawstwo żywności oraz alternatywne wykorzystanie gruntów i surowców żywnościowych wywierają coraz większy i niekorzystny wpływ na zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego [Firlej, Zmija 2014 s. 23-24]. Potrzeby żywnościowe człowieka należą do podstawowych potrzeb, których zaspokojenie ma priorytetowy charakter. Z tego wynika duże znaczenie agrobiznesu jako producenta i dostawcy żywności [Urban 2014, s. 13-14]. Wstąpienie do struktur unijnych wpłynęło na dostęp do jednolitego rynku europejskiego. Wyrównujące się ceny surowców rolnych w ramach Unii Europejskiej (UE) tworzą konieczność poprawy konkurencyjności polskiego agrobiznesu. Przedmiotem polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi są przede wszystkim produkty przemysłu spożywczego. Szacunkowy udział produktów przemysłu spożywczego w całkowitym eksporcie rolno-spożywczym Polski sięga aż 80-85%. Udział produktów przemysłu spożywczego w imporcie rolno-spożywczym jest niższy i wynosi około 70-75%. [Kowalski 2015, s. 12-17]. Wytworzona przez polski agrobiznes wartość dodana stanowi 4% jej wartości w gospodarce narodowej i około 6% PKB. Podstawowym ogniwem agrobiznesu w łańcuchu żywnościowym są przedsiębiorstwa przemysłu rolno-spożywczego.

Materiał i metodyka badań

Celem badań jest przedstawienie roli przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego w zapewnieniu bezpieczeństwa żywnościowego w polskim agrobiznesie. Materiałem badawczym są dane statystyczne oraz literatura przedmiotu. Posłużono się metodę analizy opisowej

i porównawczej. Artykuł przygotowano na podstawie danych publikowanych przez GUS w rocznikach statystycznych rolnictwa i przemysłu za lata 2005-2015. Szczegółowa analiza objęła lata 2008-2015, ze względu na kompletność i porównywalność danych i dotyczyła firm przemysłu spożywczego, wartości produkcji sprzedanej oraz nakładów inwestycyjnych. W przypadku handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi analiza dotyczyła lat 2004-2014. Zwrócono szczególną uwagę na przemysł rolno-spożywczy, jako ogniwo agrobiznesu w łańcuchu żywnościowym.

Wyniki badań

Pojęcie bezpieczeństwa żywnościowego

Bezpieczeństwo żywnościowe jest ważnym elementem polskiego agrobiznesu. Głównym ogniwem w produkcji żywności są przedsiębiorstwa przemysłu rolno-spożywczego, które w polskim agrobiznesie pełnią ważną rolę. Dla zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego każdego państwa niezwykle ważny jest przemysł spożywczy, który zajmuje znaczące miejsce w strategii gospodarczej.

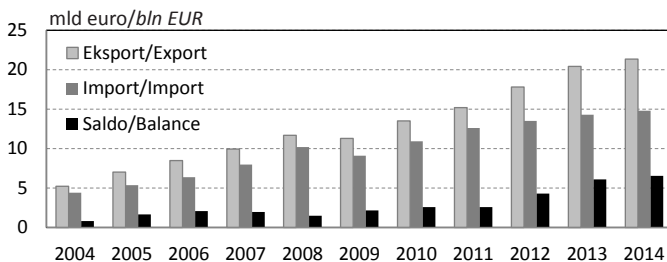
Pierwszą oficjalną definicję bezpieczeństwa żywnościowego sformułowano na Światowej Konferencji Żywnościowej, która odbyła się w 1974 roku w Rzymie. Według niej bezpieczeństwo żywnościowe to dostępność w każdym czasie odpowiedniej podaży podstawowych produktów żywnościowych w celu zaspokojenia stale rosnącej konsumpcji oraz łagodzenia wahań wielkości produkcji i cen [FAO 2003, s. 27]. Wejście Polski do UE spowodowało, że zwiększyło się nasze bezpieczeństwo żywnościowe. Liczba wdrożonych systemów zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego systematycznie rośnie od 2004 roku. Zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego w Polsce wpisane jest w strategię bezpieczeństwa narodowego [MRiRW 2008]. Bezpieczeństwo żywnościowe ma trzy wymiary: dostępność fizyczna, ekonomiczna i jakościowa żywności [Małysz 2009, s. 80]. Fizyczna dostępność żywności oznacza gwarancję jej podaży poprzez krajową gospodarkę żywnościową na poziomie co najmniej minimalnego zapotrzebowania fizycznego. Ponadto, dostawy powinny być nieprzerwane i niezawodne, co skłania do utrzymania zapasów oraz tworzenia specjalnych rezerw żywności na wypadek klęsk żywiołowych. Natomiast ekonomiczna dostępność żywności stanowi o dostępie do niezbędnej żywności, ze szczególnym uwzględnieniem najbardziej potrzebujących gospodarstw domowych. Dostępność jakościowa żywności odnosi się do kwestii bezpieczeństwa jej konsumpcji. Żywność powinna być wolna od zanieczyszczeń przekraczających dopuszczalne normy oraz prawidłowo zbilansowana pod względem energetycznym i składu [Gulbicka 2011, s. 9-10]. Niezbędne jest wdrożenie polityki rolnej, która zwiększy odporność produkcji rolnej na niekorzystne zjawiska i utrzymanie kontroli nad ważnymi dla bezpieczeństwa państwa działaniami gospodarki żywnościowej oraz zagwarantuje właściwy poziom samowystarczalności żywnościowej [BBN 2014, s. 41]. Głównym zadaniem państwa na rzecz agrobiznesu jest tworzenie prawidłowej polityki rolnej, polegającej na formułowaniu celów i dobór środków ich osiągnięcia. W Polsce pojęcie agrobiznesu weszło do użycia wraz z przejściem do gospodarki rynkowej. Akcesja do UE to dostęp do jednolitego rynku europejskiego, ale i ekspozycja na zachodnią konkurencję [Klepacki 2011, s. 12-13]. Wytworzona przez polski agrobiznes wartość dodana stanowi około 4% jej wartości w gospodarce narodowej i około 6% PKB. Produkty agrobiznesu należą do dóbr powszechnego spożycia [Kapusta 2012, s. 46]. Dynamiczny rozwój polskiego sektora rolno-spożywczego po wejściu do UE spowodował, że Polska jest znaczącym producentem żywności, konkurencyjnym cenowo i jakościowo. Postępująca globalizacja i nasilająca się konkurencja sprawiają, że zdobywanie i utrzymanie rynków zbytu staje się coraz trudniejsze [Szatkowski 2015, s. 2-3].

Rola przemysłu rolno-spożywczego w zapewnieniu bezpieczeństwa żywnościowego

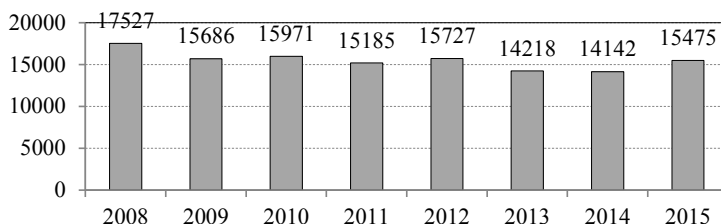
Sektor rolno-spożywczy jest kluczową dziedziną polskiej gospodarki. Z kolei przemysł spożywczy jest jednym z najważniejszych działów gospodarczych w Polsce, ze względu na to, że stanowi o wyżywieniu polskiego społeczeństwa, a na rynkach międzynarodowych jest liczącym się eksporterem żywności [Firlej, Szymański 2012, s. 9-25]. Przemysł rolno-spożywczy ma duży wkład w zapewnieniu bezpieczeństwa żywnościowego w Polsce. Przedsiębiorstwa przemysłu rolno-spożywczego zapewniają dostęp do żywności. Polska jest krajem o globalnej samowystarczalności żywieniowej, krajem nadwyżkowym w produkcji żywności. Sektor spożywczy według klasyfikacji PKD obejmuje bardzo zróżnicowany obszar działalności. Podmioty sektora spożywczego sklasyfikowane są w dwóch głównych kategoriach, tj. produkcji artykułów spożywczych i produkcji napojów [Obiedzińska 2012, s. 7]. Z bezpieczeństwem żywnościowym związane jest pojęcie samowystarczalności żywnościowej. Najczęściej jest ona mierzona za pomocą bilansu handlowego artykułami rolno-spożywczymi [Hałasiewicz 2011, s. 8]. Polska przekształcała się z importera netto w latach 2001-2003, w coraz bardziej liczącego się eksportera żywności. W latach 2004-2014 wartość eksportu zwiększyła się prawie czterokrotnie, a importu trzykrotnie (rys. 1). Polski sektor rolno-spożywczy jest jednym z niewielu sektorów gospodarki narodowej, który od kilku lat osiąga dodatni bilans w handlu zagranicznym. Wartość wymiany handlowej produktami rolno-spożywczymi plasowała Polskę na piątym miejscu wśród jedenastu krajów UE posiadających dodatnie saldo tej wymiany. Przedmiotem polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi były przede wszystkim produkty przemysłu spożywczego. Szacunkowy udział produktów przemysłu spożywczego w całkowitym eksporcie rolno-spożywczym Polski sięgał aż 80-85%. Udział produktów przemysłu spożywczego w imporcie rolno-spożywczym był niższy i wynosił około 70-75% [Kowalski 2015, s. 12-17].

W roku 2005 liczba czynnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego wynosiła 18 182 podmiotów gospodarczych [GUS 2016a]. W latach 2008-2015 liczba czynnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego zmniejszyła się o 11,7% (rys. 2). W badanym okresie średnio co roku liczba przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce zmniejszała się o 1,8%. Przedsiębiorstwa przemysłu rolno-spożywczego są nierozzerwalnie związane z funkcjonowaniem całego sektora agrobiznesu. Agrobiznes jako podsystem gospodarki narodowej kształtuje stan, stopień unowocześnienia i wyposażenia jednostek gospodarczych w przemyśle spożywczym.

Agrobiznes jest silnie związany z gospodarstwami rolnymi, jednostkami skupu, magazynowaniem, handlem hurtowym, dystrybucją produktów pochodzenia rolniczego, przetwórstwem i handlem detalicznym [Firlej 2008, s. 51-52]. Ważnym elementem, który wzięto pod uwagę w badaniach była wartość produkcji sprzedanej artykułów spożywczych i napojów (rys. 3). Z badań wynika, że w latach 2008-2015 nastąpił wzrost wartości produkcji sprzedanej artykułów spożywczych, wynoszący 34,7%, a napojów 4,9%. W badanym okresie średnio wartość produkcji sprzedanej artykułów spożywczych z roku na rok wzrastała o 4,3%. Ogólnie można stwierdzić, że w ostatnich latach popyt na żywność był coraz większy. Wartość produkcji sprzedanej napojów utrzymywała się na zbliżonym poziomie. To właśnie przemysł spożywczy

Rysunek 1. Polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi w latach 2001-2014
Figure 1. Polish sale of foreign agri-food products in 2001-2014
 Źródło: opracowanie własne na podstawie [Makowiecki, Parzuchowski 2015, s. 5-9]
Source: own research based on [Makowiecki, Parzuchowski 2015, s. 5-9]

Rysunek 2. Liczba firm przemysłu spożywczego w Polsce w latach 2008-2015 (podmioty gospodarcze według sektorów własności, sekcji i działów)

Figure 2. Number of companies of food industry in Poland in 2008-2015 (business entities according to sectors, sections and departments)

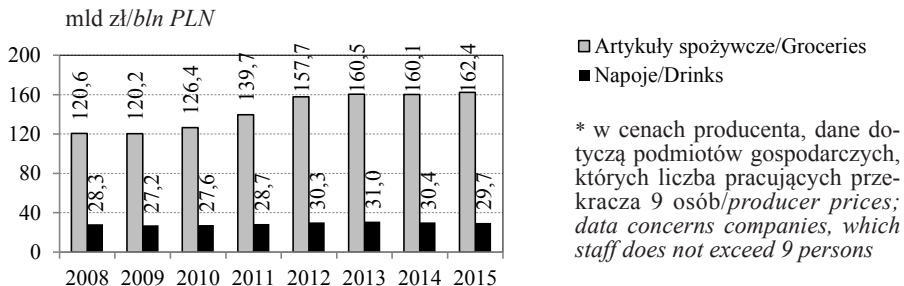
Źródło: opracowanie własne na podstawie [GUS 2009-2016a]

Source: own research based on [GUS 2009-2016a]

jest niezwykle ważny dla zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego każdego państwa, które zajmuje znaczące miejsce w strategii gospodarczej, gdyż żywność jest często traktowana jako produkt strategiczny. Przemysł spożywczy należy do najważniejszych i najszybciej rozwijających się dziedzin w polskiej gospodarce [Firlej, Żmija 2014 s. 24].

Analizując przemysł spożywczy jako ogniwo agrobiznesu, należy wziąć pod uwagę nakłady inwestycyjne poniesione w tym przemyśle w latach 2008-2015 (rys. 4). W tym okresie nakłady inwestycyjne na produkcję artykułów spożywczych wzrosły o 13,6%. W badanym okresie średnio co roku nakłady inwestycyjne na produkcję artykułów spożywczych rosły o 4,5%. Natomiast nakłady na produkcję napojów w badanym okresie zmniejszyły się o 37,0% i od 2013 roku obserwuje się systematyczny spadek. Głównym filarem sektora agrobiznesu, producentem artykułów żywnościowych i elementem łańcucha żywnościowego jest polskie rolnictwo. Jego kondycja ma znaczący wpływ na położenie całego sektora i jego rozwój, a zmiany w nim zachodzące oddziałują na polski przemysł spożywczy. Istotnym elementem w sektorze są przedsiębiorstwa, które pełnią wszelkie funkcje związane z obróbką i dostarczaniem konsumentom produktów spożywczych w należyty sposób i zgodnie z obowiązującymi normami [Kiełbasa 2015, s. 227-233]. Przemysł rolno-spożywczy jest ważnym ogniwem agrobiznesu, gdyż jego zadaniem jest przetwarzanie nietrwałych surowców roślinnych i zwierzęcych.

Przemysł rolno-spożywczy traktowany jest w sektorze agrobiznesu jako zespół procesów tworzących jedno z najistotniejszych ogniw. W fazie pełnego członkostwa w UE Polska stała się atrakcyjnym konkurencyjnie sektorem w krajowej gospodarce i na międzynarodowym rynku.

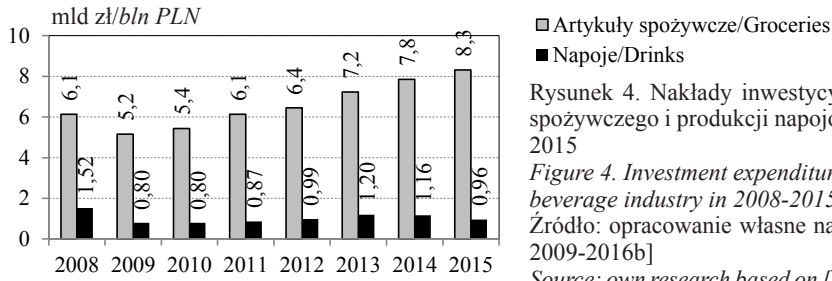

Rysunek 3. Wartość produkcji sprzedanej wyrobów przemysłu spożywczego i napojów w latach 2008-2015*

Figure 3. The value of sold production of food and beverage products in 2008-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie [GUS 2009-2016b]

Source: own research based on [GUS 2009-2016b]

Rysunek 4. Nakłady inwestycyjne w przemyśle spożywczym i produkcji napojów w latach 2008-2015

Figure 4. Investment expenditures in the food and beverage industry in 2008-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie [GUS 2009-2016b]

Source: own research based on [GUS 2009-2016b]

Okres przejściowy stworzył nowe możliwości rozwoju przemysłu rolno-spożywczego, które przejawiają się w nowej polityce finansowej, kredytowej i własnościowej. Polska uczestniczy w unijnym łańcuchu gospodarki żywnościowej. Dla polskich przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego rynek unijny stworzył nowe wyzwania, ale również zobowiązał do funkcjonowania na najwyższym światowym poziomie [Firlej 2008, s. 51-52].

Wnioski

1. Polska przekształciła się z importera netto w latach 2001-2003, w coraz bardziej liczącą się eksportera żywności. W latach 2004-2014 wartość eksportu zwiększyła się prawie czterokrotnie, a importu trzykrotnie.
2. Szacunkowy udział produktów przemysłu spożywczego w całkowitym eksporcie rolno-spożywczym Polski sięgał aż 80-85%. Udział produktów przemysłu spożywczego w imporcie rolno-spożywczym był niższy i wynosił około 70-75%.
3. W latach 2008-2015 nastąpił spadek liczby firm przemysłu spożywczego o 11,7%, przy równoczesnym wzroście wartości produkcji sprzedanej artykułów spożywczych wynoszącym 34,7%, a napojów 4,9%.
4. W latach 2008-2015 nakłady inwestycyjne na produkcję artykułów spożywczych wzrosły o 13,6%. Wysokie nakłady inwestycyjne doprowadziły do szybkiego wzrostu technicznego uzbrojenia pracy, wydajności pracy oraz osiągania nadwyżek produkcyjnych.
5. Przedsiębiorstwa przemysłu rolno-spożywczego są podstawowym ogniwem agrobiznesu w łańcuchu żywnościowym.

Literatura/Bibliography

- BBN (National Security Office). 2014. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (National Security Strategy of the Republic of Poland). Warszawa: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.
- FAO. 2003. *Trade Reforms and Food Security. Conceptualizing the linkage*. Rome: FAO.
- Firlej Krzysztof. 2008. *Rozwój przemysłu rolno-spożywczego w sektorze agrobiznesu i jego determinanty* (The development of agri-food industry in the agribusiness sector and its determinants). Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
- Firlej Krzysztof, Marcin Szymański. 2012. Przemysł spożywczy na tle wybranych sektorów gospodarki narodowej w dobie ogólnoswiatowego kryzysu gospodarczego. [W] *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (2)* (Food industry against selected sectors of the national economy in the era of the global economic crisis. [W] *Adaptation processes of the Polish food industry to the changing market environment (2)*, ed. R. Mroczek, 9-25. Warszawa: IERiGŻ- PIB.
- Firlej Krzysztof, Dariusz Żmija. 2014. *Transfer wiedzy i dyfuzja innowacji jako źródło konkurencyjności przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce* (Knowledge transfer and diffusion of innovation as a source of competitiveness of food industry enterprises in Poland). Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

- Gulbicka Bożena. 2009. *Problemy żywienia w krajach rozwijających się* (Problems of food in developing countries). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- GUS. 2009-2016a. *Rocznik statystyczny przemysłu* (Statistical Yearbook Industry). GUS: Warszawa.
- GUS. 2009-2016b. *Rocznik statystyczny rolnictwa*. (Statistical Yearbook of Agriculture). GUS: Warszawa.
- Hałasiewicz Andrzej. 2011. *Rozwój obszarów wiejskich w kontekście zróżnicowań przestrzennych w Polsce i budowania spójności terytorialnej kraju* (Rural development in the context of spatial diversity in Poland and building territorial cohesion of the country). Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.
- Kapusta Franciszek. 2012. *Agrobiznes* (Agribusiness). Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Kiełbasa Magdalena. 2015. Przyszłość sektora rolno-spożywczego w Polsce w odniesieniu do stanu obecnego (The future of the Agri-food sector in relation to the current status). *Progres in Economic Sciences* 2: 227-233.
- Klepacki Bogdan. 2011. Agrologistyka – nowe wyzwania dla nauki i praktyki (Agrologistics – new challenges for science and practice). *Logistyka* 3: 12-13.
- Kowalski Andrzej. 2015. Przemysł spożywczy w Polsce w latach transformacji systemowej i członkostwa w Unii Europejskiej (The food industry in Poland in the years of system transformation and membership in the European Union). *Biuletyn Informacyjny ARR* 4:12-17,
- Makowiecki Marcin, Lech Parzuchowski. 2015. Polska gospodarka żywnościowa w warunkach rynkowych. Są sukcesy i problemy (Polish food economy in market conditions. There are successes and problems). *Nowe Życie Gospodarcze* 7-8: 5-9.
- Małyś Jerzy. 2009. Ekonomiczna interpretacja bezpieczeństwa żywnościowego. [W] *Bezpieczeństwo żywnościowe w erze globalizacji* (Economic interpretation of food security) [In] Food security in the face of globalization), ed. S. Kowalczyk, 79-80. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- MRiRW (Ministry of Agriculture and Rural Development). 2008. *Sektorowa strategia bezpieczeństwa w działaniach administracji rządowej: rolnictwo, rozwój wsi, rynki rolne, rybołówstwo* (Sectoral security strategy in government administration activities: agriculture, rural development, agricultural markets, fisheries). Warszawa: MRiRW.
- Obedzińska Agnieszka. 2012. *Przemysł Spożywczy* 7-8 (Food Industry no. 7-8).
- Szatkowski Radosław. 2015: 25 lat wspieramy rozwój polskiego sektora rolno-spożywczego (25 years we are supporting the development of Polish agri-food sector). *Biuletyn Informacyjny Agencji Rynku Rolnego* 4: 2-3.
- Urban Stanisław. 2014. *Agrobiznes i biobiznes Teoria i praktyka* (Agribusiness and biobusiness. Theory and practice). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Summary

The purpose of the paper is to introduce the role of agri-food industry in the context of food security in present agribusiness. Descriptive and comparative method of analysis has been used. In 2004-2014 the export value of agri-food products increased four times and the import value three times. In 2008-2015, the number of food companies decreased of 11.8% but the value of sold food products increased of 34.7% and beverage of 4.9%. Investment expenditures for food production increased of 13.6% and for beverages decreased in the number of 37.0%. Agri-food industry companies have a leading role in food production and providing of food security.

Adres do korespondencji
dr. inż. Zofia Szewczyk (orcid.org/0000-0002-4464-1817)
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Filia w Piotrkowie Trybunalskim
Wydział Nauk Społecznych Katedra Ekonomii
ul. Słowackiego 114/118, 97-300 Piotrków Trybunalski
tel. (44) 732 74 35
e-mail: z.szewczyk@op.pl